

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش‌های سیاسی

نشست کارشناسی با حضور دکتر احمد شاکری

عضو هیات علمی گروه ادبیات اندیشه پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

به مناسبت چهلمین سالگرد انقلاب اسلامی (۳۹)

دستاوردهای انقلاب در حوزه ادبیات داستانی

(تغییرات اساسی در شکل و محتوای ادبیات داستانی پس از پیروزی انقلاب)

تخریب
معاونت سیاسی
صدا و سیما

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش‌های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صدا و سیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: زارعی

- ادبیات داستانی پیش از انقلاب، ادبیاتی وارداتی بود.
- پس از پیروزی انقلاب اسلامی نویسندگان روشنفکر در قبال شگفتی‌های این واقعه عظیم سکوت کردند.
- با کنار کشیدن نسل پرسابقه نویسندگان، نسلی از جوانان انقلابی وظیفه روایت انقلاب اسلامی و دفاع مقدس را برعهده گرفتند.
- در چند دهه پس از انقلاب اسلامی شاهد ظهور قریب به ۱۰۰۰ نام جدید در عرصه داستان نویسی کشور هستیم.
- پس از انقلاب تغییراتی اساسی در شکل و محتوای ادبیات داستانی پدید آمد.
- تیراژ برخی کتاب‌های خاطره نگاری دفاع مقدس به رقم ۷۰۰ هزار رسید که برای نویسندگان پیش از انقلاب قابل تصور هم نبود.
- مقایسه آماری کتاب‌های پیرامونی ادبیات داستانی قبل و بعد از انقلاب نشان از رشدی چشمگیر در همه زمینه‌ها دارد.

مقدمه

یکی از مسائلی که اغلب توسط دلسوزان انقلاب مورد پرسش واقع می‌شود، مختصات ادبیات داستانی کشور در دوران پس از پیروزی انقلاب، اشتراک‌ها و افتراق‌های آن با ادبیات داستانی پیش از انقلاب، ریشه‌ها و پیشینه این ادبیات و وضعیت و جایگاه فعلی آن با گذشت چند دهه از پیروزی انقلاب اسلامی است. در آستانه چهل سالگی انقلاب اسلامی گروه فرهنگی اجتماعی مدیریت پژوهش‌های خبری صدا و سیما در نشست‌هایی که با حضور دکتر احمد شاکری عضو هیات علمی گروه ادبیات اندیشه پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی برگزار شد؛ دستاوردهای انقلاب اسلامی در حوزه ادبیات داستانی را مورد بررسی قرار داد.

پژوهش خبری: در ابتدا تعریفی از ادبیات داستانی داشته باشید که ادبیات داستانی چیست؟

ادبیات به معنای عام کلمه، غالباً به هر نوع نوشته‌ای گفته می‌شود: مثل بخش‌نامه‌ها، رساله‌ها، اعلان‌ها، آثار فلسفی، ادبی و...؛ و ادبیات به معنای خاص کلمه، به آثاری گفته می‌شود که از روی اراده برای ارائه مقصود معینی به کار رفته و از نظر زیبایی و سبک و شکل با ارزش و معتبر باشد. ادبیات به هر اثر ادبی شکوهمندی گفته می‌شود که در آن عامل تخیل دخیل باشد و در ضمن با جهان واقع نیز ارتباط معناداری داشته باشد. ادبیات دربرگیرنده همه انواع آثار خلاقه است؛ چه شعر و چه نثر؛ مثل منظومه‌های حماسی، غنایی، نمایشی، تعلیمی، قصه، رمانس، داستان کوتاه، رمان و...؛ با این مقدمه، ادبیات داستانی نیز بخشی از ادبیات است که همه انواع آثار روایتی منثور را دربر می‌گیرد، یعنی هر اثر روایتی منثور خلاقه‌ای که با دنیای واقعی ارتباط معنی داری داشته باشد، در حوزه ادبیات داستانی قرار می‌گیرد. ادبیات داستانی شامل قصه، رمان، داستان بلند، داستان کوتاه و آثار وابسته به آن‌هاست.

نمودار اشتقاق ادبیات داستانی از عرصه عام هنر

پژوهش خبری: پیشینه ادبیات داستانی در کشور ما چگونه است و چه تفاوتی با ادبیات کهن ما دارد؟

ادبیات داستانی جدید در اصطلاح خاص آن، ادبیات نوینی است که به‌ویژه در بخش رمان سابقه‌ای ۴۰۰ ساله در جهان دارد. این گونه ادبیات داستانی با ادبیات کهن (پیش از مشروطه) ما متفاوت است. ادبیات داستانی جدید از دوره مشروطه و در قالب ترجمه آثار وارد کشور ما شد و با این اتفاق، ادبیات داستانی بومی ما دچار تحول گردید. نکته قابل توجه این که غالب مترجمان و نویسندگانی که در آن دوره و پس از آن تا آستانه انقلاب اسلامی، آثاری در ادبیات داستانی تولید کردند، یا وابسته به بلوک شرق و ادبیات مارکسیستی و یا وابسته به غرب و ادبیات لیبرال بودند؛ از این رو این گونه ادبیات را می‌توان گونه‌ای کاملاً ترجمه‌ای دانست که بدون توجه به مبانی حکمی و دینی ما که ادبیات کهن بر آن استوار بود، و بدون هیچ گونه نقدی، وارد کشور ما شد. درباره تفاوت‌های ادبیات داستانی نوین با ادبیات کهن بومی کشورمان می‌توان گفت، در ادبیات کهن همواره صدای نویسنده به عنوان فردی که روایت می‌کند و تعلیم می‌دهد شنیده می‌شود اما در ادبیات داستانی نوین، نویسنده غایب است. شخصیت در ادبیات کهن مستقر بوده ولی در ادبیات داستانی نوین تحول پذیر است. همچنین در حالی که ادبیات کهن ما بر اساس دوگانه حق و باطل استوار است که ناگزیر شخصیت‌های داستان را تنها داخل در یکی از این دو گروه (سفید و سیاه) تصویر می‌کند، ادبیات داستانی مدرن امکان حضور شخصیت خاکستری را فراهم می‌نماید.

از دیگر تفاوت‌های ادبیات داستانی جدید و ادبیات داستانی کهن این است که گفته می‌شود ادبیات جدید مبتنی بر ساختار علی است؛ یعنی جهان را به نحو علی و منطقی می‌بیند و تصادف که در این گفتمان تعبیر دیگری از غیب است در آن راه ندارد.

نتیجه این نگاه ترجمه‌ای این شد که وجه مشترک هر دو جریان لیبرال و مارکسیست ادبیات داستانی پیش از انقلاب در کشور ما ضدیت با سنت گذشته و به‌ویژه دین بود. به همین خاطر است که برخی نویسندگان مشهور آن دوره نظیر هدایت، چوبک، بزرگ علوی و ... با همه تفاوت‌ها در یک نقطه مشترکند و آن این که هر نشانه‌ای از دین را در آثارشان مورد هجو قرار می‌دهند.

اهمیت ادبیات داستانی در عرصه فرهنگ یک کشور

(برخی از کارکردهای فرهنگی ادبیات داستانی)

پژوهش خبری: برای ادبیات داستانی ایران پس از انقلاب اسلامی چه اتفاقات مبارکی افتاد؟

درباره ادبیات داستانی پس از پیروزی انقلاب اسلامی به نظر می‌رسد ما با یک جریان مواجه هستیم که ابعاد متعددی دارد.

۱. تولد نویسندگان انقلابی

در چند دهه پس از انقلاب اسلامی شاهد ظهور قریب به ۱۰۰۰ نام جدید در عرصه داستان نویسی کشور هستیم که دست کم نزدیک به ۲۰۰ نفر از آنان، آثار داستانی قابل تاملی پدید آورده‌اند. به نظر می‌رسد که در این زمینه ما شاهد نسلی از داستان نویسان در کشور بودیم که اینها هیچگاه در شرایط پیش از انقلاب عملاً عرصه و مجال برای رشد و نمو نداشتند. این تعداد قابل توجه از نویسندگان، محصول و زائیده شرایط انقلاب و پس از آن دفاع مقدس هستند. این امر به نوبه خود جزو دستاوردها و اندوخته‌های ادبیات داستانی ما پس از پیروزی انقلاب اسلامی است. توضیح آن که پس از پیروزی انقلاب اسلامی، دو طیف نویسندگان چپ و لیبرال علی‌رغم اهمیت فراگیر و ژرف انقلاب و دفاع مقدس، سکوت اختیار کردند. علت این سکوت را می‌توان در سه امر جستجو کرد؛ اول این که مبانی غیر دینی آنها به ایشان اجازه نمی‌داد تا یک نهضت دینی را بر تافته و با آن همراه شوند. دوم آن که آنها به این نتیجه رسیده بودند که آثار هر انقلابی که با هنر پشتیبانی نشود، محو

خواهد شد و می‌خواستند با این سکوت با انقلاب اسلامی مقابله به ضد کنند؛ و سوم این که به علت عدم همراهی عملی با انقلاب و دفاع مقدس، دستشان از تجارب عملی این وقایع کوتاه بود. این خلاء وظیفه‌ای را بر دوش جوانان مومن انقلابی گذارد تا خود قلم به دست بگیرند و انقلاب و دفاع مقدسشان را روایت کنند و نسل جدیدی از نویسندگان را پدید آورد.

۲. ظهور مخاطبان جدید

جامعه مذهبی ما پیش از انقلاب تقریباً همان نگاه منفی را که به سینما و تلویزیون داشت، درباره ادبیات داستانی هم احساس می‌کرد. آثار ادبیات داستانی پیش از انقلاب چه به لحاظ اعتقادی و بینشی و چه به لحاظ اخلاقی، معمولاً آثاری نبودند که جامعه متدین ما رغبتی به خواندن آنها داشته باشد؛ اما پیروزی انقلاب و ادبیات داستانی شکل گرفته در بستر آن، این طیف از مخاطبین را که اساساً داستان نمی‌خواندند با ادبیات داستانی آشتی داد.

۳. تغییر رویکرد نسبت به مضامین دینی

در آثار ادبیات داستانی پیش از انقلاب، شخصیت‌های مذهبی داستان‌ها غالباً انسان‌هایی تزویرگر و دورو هستند که حتی از نازل‌ترین مرتبه فهم علمی و اجتماعی هم برخوردار نیستند. اما پس از انقلاب این مضامین به کلی تغییر کرد؛ شخصیت‌های مذهبی در آثار داستانی پس از انقلاب، انسان‌هایی پاکدست، با اندیشه‌های اخلاقی و آرمانی بلند، به شدت متعهد و ایثارگر هستند. ادبیات داستانی پس از انقلاب در لایه‌های عمیق‌تر، مضامین قدسی را وارد ادبیات کرد؛ غایت مبارزه قهرمانان ادبیات داستانی پیش از انقلاب، نجات توده و دفاع از میهن است. اما با ظهور ادبیات داستانی انقلاب اسلامی، مبارزه و کار برای خدا معنا پیدا کرد؛ یعنی آن بن‌بستی را که ادبیات روشنفکری به خصوص ادبیات توده‌ای تداعی می‌کرد، شکسته شد و در واقع «امید» و نگاه روشن به آینده به ادبیات داستانی ما بازگشت.

۴. توسعه و غنا در تجربه انسانی ادبیات

نکته دیگر این که ما پس از انقلاب به لحاظ ماده خام یا موضوع و تجربه انسانی که باید محور روایت قرار بگیرد، واجد یک عرصه موسع و غنی شدیم. اگر تنها دفاع مقدس را که هشت سال از تاریخ حیات انقلاب اسلامی را به خود اختصاص داده است در نظر بگیریم همین ظرفیت، طبق فرموده مقام معظم رهبری، یک «گنج» است. این گنج، یک گنج واقعی است؛ یعنی نه تنها یک دهه یا دو دهه بلکه اگر دهه‌های متمادی فقط و فقط درباره دفاع مقدس بنویسیم، موفق خواهیم بود و رمان‌هایی حاصل این فرایند خواهد بود که در عرصه‌های جهانی خواهند درخشید. اگر در نظر بگیرید که در طول این چهار دهه چه موقعیت‌های متکثر و متنوعی برای انقلاب ما نظیر همین موقعیت مقاومت در برابر تهاجم اقتصادی غرب اتفاق افتاد، خواهید دید که همه اینها دستمایه‌ای برای نوشتن است. بنابراین آورده دیگر عمق تجربه غنی‌ای بود که انقلاب، آرمانهای انقلاب و ارزش‌های انقلاب و شخصیت‌های دخیل در انقلاب در اختیار ما قرار دارند.

۵. بازخوانی میراث حکمی و عرفانی و بسط نگاه قدسی در رویکرد زیباشناختی

نکته دیگر رویکرد زیبایی‌شناسانه‌ای بود که ادبیات داستانی انقلاب در اختیار ما قرار داد. ادبیات داستانی پیش از انقلاب چه به لحاظ فرم و چه به لحاظ ماده و موضوع کار، مرهون ادبیات غرب و شرق بود. اما ادبیات پس از انقلاب به دقیق‌ترین معنا با بن‌مایه‌های حکمی و فلسفی ما پیوند خورد. یعنی ما فلسفه ملاصدرا و همچنین عرفان را در بن‌مایه کارها مشاهده می‌کنیم که ارزش این اندوخته‌ها در تجربه دفاع مقدس ما نیز ثابت شد. ورود اینها به ادبیات داستانی به راستی یک انقلاب تلقی می‌شود. پیش از انقلاب اصلاً سخنی از این حد ایثارها و رشادتها و کرامات نبود. این رویکردها جزو آورده‌های ادبیات داستانی انقلاب است.

۶. رشد چشمگیر تولید و نشر ادبیات داستانی

در حوزه نشر تعداد عناوین کتابها و کارهای داستانی چند ده برابر شده است تا جایی که میزان تولید داستان در طول یک سال در پس از انقلاب، با کل آثاری که در پیش از انقلاب تولید شده است برابری می‌کند. در حوزه نقد نیز آثار متعددی تولید و تالیف داشته‌ایم.^۱

۷. رونق گرفتن جشنواره‌های ادبی

پس از انقلاب اسلامی، شاهد رونق روز افزون جشنواره‌های ادبی هستیم. در پیش از انقلاب شاید یکی دو جایزه بیشتر مطرح نبود اما امروزه ده‌ها جایزه ملی و منطقه‌ای، موضوعی و آزاد در حوزه رمان و داستان کوتاه و خاطره داریم. جایزه ادبی پروین اعتصامی، جایزه «گام اول»،

۱. نک: ادبیات داستانی ایران پس از انقلاب اسلامی، نوشته محمدرضا سرشار، تهران: نشر پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی؛ ۱۳۹۰. صص: ۹۶-۹۳

جایزه «کتاب فصل»، جایزه ادبی جلال آل احمد، جایزه «نقد ادبی» و جشنواره‌های بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس و جشنواره قلم زرین برخی از جشنواره‌ها و جوایزی هستند که به طور خاص یا عام موجب رونق ادبیات داستانی پس از انقلاب شدند.

۸. رشد و رونق انجمن‌ها و مجموعه‌های تخصصی ادبیات داستانی

پس از انقلاب اسلامی تعداد مجموعه‌ها، نهادها، انجمن‌ها و گروه‌هایی که به شکل تخصصی در حوزه ادبیات داستانی مشغول به فعالیتند بسیار قابل توجه است. پیش از انقلاب صرفاً یکی دو مجموعه به ادبیات داستانی می‌پرداختند که درباره آنها هم می‌شود گفت که به لحاظ فکری وابسته بودند.

۹. رشد حوزه مطالعاتی ادبیات داستانی

پس از انقلاب در حوزه آموزش و ترجمه و تالیف کتب آموزشی و نظری نیز موفق بوده‌ایم. تا جایی که رشته‌ای تحت عنوان ادبیات پایداری در دانشگاه‌های ما تاسیس شده است. عنوان رشته ادبیات پایداری خود نشانگر آن است که اساساً ما با یک گونه جدید در ادبیات مواجه هستیم که قابل توجه است.

– در جداول^۱ زیر مقایسه‌ای بین آثار پیرامونی ادبیات داستانی پیش و پس از انقلاب ارائه شده است که حکایت‌گر رشد همه‌جانبه در این حوزه است:

موضوع کتابها	تعداد کتب قبل از انقلاب	تعداد کتب پس از انقلاب	درصد افزایش پس از انقلاب
درباره ادبیات کودکان و نوجوانان	۱۰	۱۴۳	۱۳۳۰ درصد رشد
زبان‌شناسی و ادبیات داستانی	—	۱۳	غیرقابل اندازه‌گیری
کتاب‌شناسی ادبیات داستانی	۲	۱۳	۵۵۰ درصد
فرهنگنامه ادبیات داستانی	۲	۲۸	۱۸۰۰ درصد
درباره ادبیات دینی	—	۳۲	غیرقابل اندازه‌گیری
نقد آثار	۲۹	۹۴	۲۲۴ درصد رشد
نقد آراء و آثار داستانی خارجی توسط منتقدان ایرانی	—	۲۹	غیرقابل اندازه‌گیری
نقد آثار و جریانهای ادبی ایرانی توسط منتقدان خارجی	—	۵	غیرقابل اندازه‌گیری
کتابهای مستقل نقد راجع به یک اثر	۲	۲۴	۱۱۰۰ درصد رشد
نقد و تحلیل‌های محتوایی	—	۲۸	غیرقابل اندازه‌گیری
داستان و نقد داستان (با هم)	۱	۳۵	۳۴۰۰ درصد رشد
نقدهای میزگردی	—	۴	غیرقابل اندازه‌گیری
درباره متون کهن ادبی	—	۶۸	غیرقابل اندازه‌گیری
مباحث نظری ادبیات	۲	۵۷	۲۷۵۰ درصد رشد
پژوهش، تفسیر، تحلیل	۹	۱۴۴	۱۵۰۰ درصد رشد
کتابهای مستقل درباره یک نویسنده یا آثارش	۲۲	۱۶۸	۶۶۳ درصد رشد
گفتگونامه‌ها	۱	۲۳	۲۲۰۰ درصد رشد
جشن (یادبود) نامه‌ها	۱	۸	۷۰۰ درصد رشد
درباره داستانهای دفاع مقدس	—	۱۶	غیرقابل اندازه‌گیری
خاطرات و نامه‌های ادبی	۲	۲۹	۱۳۵۰ درصد رشد
آموزش ادبی	۱۴	۱۱۴	۷۱۴ درصد رشد

۱. جداول برگرفته از کتاب ادبیات داستانی ایران پس از انقلاب اسلامی، نوشته محمدرضا سرشار، تهران: نشر پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی: ۱۳۹۰.

غیرقابل اندازه‌گیری	۲۲	---	درباره ادبیات عامیانه و اسطوره‌شناسی
غیرقابل اندازه‌گیری	۱۵	---	تاریخ ادبیات معاصر ایران
۶۳۳ درصد رشد	۲۲	۳	تاریخ ادبیات معاصر جهان
۷۲۳ درصد رشد	۶۶۷	۸۱	تعداد کل عناوین
	۳۷۳	۴۳	تعداد تألیف
	۳۷۲	۳۸	تعداد ترجمه
۵ درصد رشد	۵۸	۵۳	درصد تألیف
۵ درصد افت	۴۲	۴۷	درصد ترجمه

مقایسه کتابهای تألیفی منتشره در زمینه ادبیات داستانی کودکان و نوجوانان در دوران

قبل و بعد از انقلاب اسلامی

صدا و ستا

مقایسه کتابهای تألیفی منتشره در زمینه داستان پیش و پس از انقلاب اسلامی

- جدول افزایش کتاب‌های نظری (تئوریک)^۱

عنوان موضوع	تعداد در کل دوران پیش از انقلاب	تعداد در دوران پس از انقلاب تا سال ۱۳۸۴	جمع کل
کتابهای مختص کتابشناسی ادبیات داستانی، به معنای عرف عمومی	۱	۸	۹
کتابشناسیهای منتشره در گاهنامه‌ها یا مجله‌های ادبی	۰	۵۸	۵۸
فرهنگ داستان‌نویسان	۰	۷	۷
کتاب‌های مربوط به تاریخچه و شناخت جریان‌ها و قالب‌های ادبیات داستانی	۰	۱۶	۱۶
کتابهای ویژه نقد و بررسی مجموعه داستانهای کوتاه و بلند	۱۶	۴۲	۵۸
کتابهای عمومی تر درباره ادبیات داستانی	۱۰	۳۴	۴۴
کتابشناسیهای نوشته درباره ادبیات کودکان و نوجوانان	۹	۲۲	۳۱
جمع کل	۳۶	۱۸۷	۲۲۳

۱- همان؛ صص ۲۵۶-۲۵۷.

درباره رشد نقد ادبی پس از انقلاب باید گفت بر اساس بررسی آقای محمدرضا سرشار در کتاب ادبیات داستانی ایران پس از انقلاب اسلامی، کتابهای مستقل نقد داستان در پیش از انقلاب تنها به ۸ عنوان محدود می‌شد حال آن که تنها ۲۸ سال پس از انقلاب این تعداد به ۶۸ عنوان رسید که رشدی ۸/۵ برابری را نشان می‌دهد.

۱۰. استقبال طلاب حوزه‌های علمیه از ادبیات داستانی

تعداد قابل توجهی از طلاب حوزه‌های علمیه وارد حوزه ادبیات داستانی شده‌اند. این امر از آن جهت مهم است که این افراد بیشترین مباشرت را با مبانی و با مراجع و با منابع فقهی و معارفی ما دارند که این مهم نیز جزو آورده‌های ادبیات داستانی معاصر است.

۱۱. شناخت گونه‌های ادبی موفق در انعکاس ارزش‌های انقلاب اسلامی

به ویژه به لحاظ گونه‌ای، شاید برجسته‌ترین گونه‌ای که واقعا ممتاز است و پیش از انقلاب اساسا محل توجه نبوده است گونه مستند نگاری است. دستاوردهای مستند نگارانه انقلاب و دفاع مقدس در حوزه ادبیات اعجاب‌آور است. میزان تیراژ برخی از آثار مستند نگار و خاطره‌نگار اکنون قریب به هفتصد هزار نسخه است؛ این میزان تیراژ اصلا به ذهن نویسندگان پیش از انقلاب هم نمی‌رسید.

پژوهش خبری: چه آسیب‌هایی ادبیات داستانی انقلاب و دفاع مقدس را تهدید می‌کند؟

همه آنچه گفته شد برای ادبیات انقلاب یک فرصت است که استفاده از آن نیازمند هوشیاری، برنامه‌ریزی و بصیرت است. بدون برنامه‌ریزی بیم از دست رفتن فرصتها می‌رود که این مساله ایجاب می‌کند تا متولیان امر، برنامه ریزان و مدیران فرصت‌ها را مغتنم بشمارند؛ در غیر این صورت ممکن است ما برخی از فرصتها را از دست بدهیم. مثلا در حوزه خاطره نگاری افرادی که در دوران دفاع مقدس حضور داشته‌اند الان به کهنسالی رسیده‌اند، تعدادی‌شان شهید شده‌اند و تعداد دیگری مرحوم شده‌اند و دست ما از این خاطرات دارد کوتاه می‌شود. شاید لازم بود که ما برنامه ریزی دقیق‌تر و موسع‌تری داشته باشیم و این خاطرات را پوشش دهیم ولی متاسفانه برخی از آنها صورت نگرفته گر چه تلاش‌های خوبی هم انجام گرفته است. نکته دیگری که اهمیت بسیار زیادی دارد این است که لازم است همواره تصویر ادبیات داستانی مطلوب انقلاب و دفاع مقدس را پیش روی خود داشته باشیم و بر اساس آن به قضاوت آثار و نویسندگان پردازیم. توضیح آن که ادبیات انقلاب و دفاع مقدس در دهه شصت، در هنگامه‌ای شکل گرفت که فضای جامعه از عطر شهیدان و آثار رشادت‌ها و معنویت رزمندگان اسلام آکنده بود؛ از این رو، آثار داستانی آن دوره نیز کاملا انعکاسی از آن ارزشها و پایبندی به آنها بودند؛ اما بعد از صدور قطعنامه و پایان جنگ، طیفی از نویسندگان که گاه آثار ارزشمندی را نیز همراستا با آرمان انقلاب و دفاع مقدس نگاشته بودند به سبب ضعف مبانی اعتقادی، گاه به بهانه نوشتن واقعیت‌ها و گاه به بهانه ارائه ادبیات جهانی جنگ، به نقد و گاه تخطئه دفاع مقدس پرداختند. در عبارت‌های این دسته دیگر سخن از «دفاع مقدس» نیست بلکه به جای آن برچسب‌هایی نظیر جنگ، جنگ لعنتی و جنگ بی‌حاصل بر آن همه معنویت‌ها و رشادت‌ها زده می‌شود. از این رو متولیان و خوانندگان ادبیات داستانی انقلاب و دفاع مقدس همواره باید نسبت به ریزش‌ها و رویش‌های این جریان هوشیار باشند. از این رو ضروری است تا با تدوین تئوری ادبیات انقلاب و دفاع مقدس، ابزاری برای نقد شخصیت‌ها و آثار به دست دهیم تا دنباله رو مطلق نام‌ها نباشیم.

پژوهش خبری: اخیرا مقام معظم رهبری نهضت ترجمه کتابهای ارزشی انقلاب و دفاع مقدس به زبان-

های دیگر را لازم دانستند. تاثیر ادبیات داستانی پس از انقلاب در خارج از مرزها چگونه بوده است؟

این از دغدغه‌هایی است که به نظر می‌رسد حتی از زمان پیروزی انقلاب هم وجود داشت. دلیلش هم آن خاستگاه و اهدافی است که انقلاب اسلامی مطرح کرد. انقلاب اسلامی صرفا انقلابی شیعی نبود. آرمان و پیام حضرت امام (ره) و انقلاب اسلامی این بود که انقلاب اسلامی پیامی فراتر از ادیان و مذاهب برای بشر دارد. هر انسانی که می‌خواهد از زیر یوغ استکبار

رهایی یابد، می‌تواند با الگوگیری از انقلاب اسلامی راه یابد. در آمریکای لاتین، در آفریقا و نقاط مختلف از جهان شاهد چنین الگوگیری‌هایی بوده‌ایم. واقعیت این است که پس از انقلاب در حوزه خاطره‌انگاری، داستان کوتاه و حتی رمان، کارهایی داریم که قابل ترجمه و قابل استفاده در تراز جهانی است. اما نیل به مقصد والایی که مقام معظم رهبری ترسیم فرمودند، نیازمند تامین اقتضائاتی است.

۶- برای نیل به آرمان صدور ادبیات داستانی انقلاب چه ملاحظاتی را باید در نظر گرفت؟

ملزومات صدور ادبیات انقلاب

پرهیز از انتخاب آثار داستانی جریان ارتجاع	انتخاب اثر وفادار به آرمان‌های انقلاب برای ترجمه	تدوین نظریه ادبیات جهانی جمهوری اسلامی	عدم توجه به بی‌اقبال‌ی جوایز جهانی	توجه به زبان بومی و ملی	بهره‌گیری از زبان جهانی
---	--	--	------------------------------------	-------------------------	-------------------------

۱. نیازمندی پیام جهانی انقلاب اسلامی به بهره‌گیری از زبان جهانی

پیام انقلاب ما پیامی جهانی بود. پیام جهانی، هنر جهانی می‌طلبد. اساساً هیچ انقلابی نمی‌تواند بدون زبان جهانی آرمانش را به درستی صادر کرده و تکثیر نماید

۲. ادبیات داستانی باید بر محمل زبان بومی و ملی ارائه شود

این زبان جهانی چه خصوصیتی باید داشته باشد؟ مهم‌ترین مولفه‌ای که در این زمینه مطرح است این است که زبان جهانی، زبانی است که در درجه اول بومی و ملی باشد. ما نمی‌توانیم با نسخه آمریکای لاتین انقلابمان را صادر کنیم؛ همچنین نمی‌توانیم با نسخه ادبیات سکولار غرب انقلاب را صادر کنیم؛ بلکه باید به نسخه خودمان برسیم. دستیابی به این زبان، نیازمند تلاش است که البته گام‌هایی برای رسیدن به آن در این چهل سال برآشته شده است. ضمن این که باید توجه کنیم که ما مصالح و موادی داریم که قطعاً در سطح جهانی بوده و قابل ترجمه است و ظرفیت بسیار بالایی در ماده خام این کار داریم.

۳. تولید ادبیات داستانی جهانی به معنی تاییدیه گرفتن از محافل ادبی خاص نیست

اثر جهانی به معنی تایید آن اثر توسط برخی مراکز جهانی نیست. یعنی درست است که هدف ما جهانی است و می‌خواهیم جهانی شویم اما آن چیزی که معیار جهانی شدن است به هیچ وجه به معنی نامزد شدن در جایزه بوکر یا نوبل نیست؛ چرا که می‌دانیم برخی از این جایزه‌ها و مجاری تبلیغی‌شان در غرب، اساساً با ماهیت و سخن انقلاب اسلامی تصاد دارند. بنابراین اشتباه است که گمان کنیم ادبیات ما زمانی جهانی شده است که توسط برخی از نهادها و قدرتهای ذی نفوذ غربی پذیرفته و تبلیغ شود.

۴. توانایی پیوند زبان بومی و ملی با فرهنگ مقصد و انتخاب اثر بر اساس نظریه ادبیات جهانی جمهوری اسلامی

نکته دیگر در انتخاب اثر است. ما آثاری داریم که می‌توان آنها را در سطح جهانی مطرح کرد اما ملاک و معیار انتخاب این آثار چیست؟ ما برای این مقصود نیازمند تدوین ادبیات جهانی هستیم؛ این که نگاه ما به ادبیات جهانی چیست و مؤلفه‌های ادبیات جهانی جمهوری اسلامی چیست، نیازمند تدوین است. برخی از سخن‌ها و کتابهای ما محتوای خوبی را به دست داده‌اند اما برای این که این محتوا در هاضمه مخاطبی که در آفریقای جنوبی زندگی می‌کند هضم شود، باید وسائلی برای آن تعریف کرد. شما حتی روایت عاشورا را که پیامی جهانی دارد، نمی‌توانید برای مخاطبی که در آفریقای جنوبی است و اساساً نمی‌داند اسلام، فرهنگ تشیع و واقعه عاشورا چیست، بدون واسطه و مدیریت ارائه کنید.

۵. انتخاب اثری که به راستی به آرمان انقلاب اسلامی وفادار است

اما دربارهٔ این که معیار انتخاب چه باشد باید گفت متأسفانه برخی از نهادهایی که بعضاً نهادهای دولتی نیز هستند، این حرف خوب را که ادبیات ما باید جهانی شود دنبال کردند اما در انتخاب اثر شایسته ترجمه دچار اشتباه شدند. این انتخابهای اشتباه، به دلیل فقدان یک تئوری تبیین‌گر است.

۶. پرهیز از انتخاب آثار داستانی جریان ارتجاع

جریانی در ادبیات دفاع مقدس ما شکل گرفته که موسوم به جریان ارتجاعی و جریان بازگشت و ادبیات سیاه است. این جریان با این اندیشه که ادبیات ایدئولوژیک، جهانی نخواهد بود، اساساً از ایدئولوژی دست شستند. یعنی گفتند ادبیات انقلاب اسلامی برای این که جهانی شود باید از ایدئولوژی تهی شود. سوال ما این است: ادبیات انقلابی که از ایدئولوژی تهی شود دیگر چه نشانی از انقلاب برایش می‌ماند؟ این جریان در برابر ادبیات انقلاب، ادبیات انسانی را معرفی کردند که همان ادبیات اومانیستی است. مشکل آنجاست که برخی از آثاری که توسط نهادهای ما ترجمه شده عملاً انعکاس دقیق و تمامی را از ادبیات انقلاب ارائه نمی‌کرد. این آثار نماینده ادبیات بازگشت و ارتجاعی و ادبیات انسانی بودند. متأسفانه دربارهٔ چنین آثاری که منعکس کننده تجربه اصیل انقلاب اسلامی نبودند، تبلیغات نادرست و غیر دقیق صورت گرفت که البته مخاطب خارجی هم از این آثار استقبال نکرد و با شکست مواجه شد.

در نتیجه به نظر من در پاسخ به این مطالبه درست که ما باید ادبیات جهانی داشته باشیم، لازم است جمیع جهات را در نظر بگیریم؛ نه این که با شتابزدگی و انتخاب‌های غیردقیق و غیر منطقی اثری را انتخاب کرده و ترجمه کنیم. بلکه باید زبان مقصد، جامعه مقصد، فرهنگ مقصد، اثر و قالب و مضمون و موضوعی که می‌خواهد ترجمه شود لحاظ کنیم و نیل به این مقصد نیازمند یک کار تحقیقی و سنجیده است.

پژوهش خبری: برخی ظرفیت‌های ادبیات داستانی پس از انقلاب برای ترویج در سطح بین

الملل چیست؟

برخی از آثار در حوزه ادبیات داستانی تولید شده‌اند که برجستگی شان برجستگی زبانی است. به نظر من یکی از ظرفیت‌هایی که ادبیات ما در شرایط فعلی دارد، نگاهی است که به مقوله زن دارد. چون نهایت سخنی که ادبیات غرب دربارهٔ زن می‌گوید، ادبیات فمینیستی است. مطالبه این ادبیات این است که زنی را که تحت سیطره تکنولوژی و تمدن غرب تبدیل به کالا شده است، از این سلطه خارج کند؛ اما در این راستا یک نگاه افراطی نسبت به زن را پی می‌گیرد و نه نگاهی که واقعا در حق زن و در شأن زن است و با هویت او سازگار است. به نظر من به ویژه در حوزه خاطره نگاری در این سالها روایت‌های بسیار قابل توجهی به ویژه در خصوص حضور زنان در ادبیات داستانی دفاع مقدس وجود دارد و نگاهی عالی نسبت به زن را ارائه می‌کند که خاستگاه آن کاملاً متفاوت با فمینیسم غربی است. در این نگاه نقش مادرانه ستوده می‌شود در حالی که ادبیات فمینیستی اساساً ارزش مادر بودن برای زن را نیز نفی می‌کند و آن را یک قید و بند برای زن می‌داند. این نگاه در تضاد با فرهنگی بومی و ایرانی و اسلامی ما است. به باور من بازنمایی روایت‌های داستانی دفاع مقدس از زن تصویری دقیق و صحیح از زن است. روایت‌های این کتابها کاملاً روایت‌هایی عاطفی، جزئی نگر و تاثیرگذار است. با این همه، ترجمه این گونه کتابها نیز بی‌نیاز از ملاحظات نخواهد بود. باید توجه کرد که اثر خاطره نگاری که برای مخاطب داخلی نوشته می‌شود، برای این که تبدیل به اثری با مخاطب جهانی شود اعمال ملاحظات را نیاز خواهد داشت.

پژوهش خبری: نقش مقام معظم رهبری در راهبری و هدایت ادبیات مطلوب انقلاب اسلامی

اکنون در میان قشر کتابخوان و کسانی که مخاطبان حرفه‌ای ادبیات هستند و ادبیات را می‌شناسند امری مسلم است و حتی ادبیات داستانی می‌تواند به این امر مباحثات کند که رهبر ما به طور خاص در حوزه ادبیات داستانی یک کتابخوان حرفه‌ای هستند. معمولاً در مجالسی که نویسندگان در محضر ایشان حضور داشته‌اند از جانب ایشان ذکر و یادیه از نویسندگان و آثار جهانی شده است. بیانات ایشان معرف این است که به عنوان یک مخاطب جدی از دیرباز حوزه ادبیات را

دنبال کرده‌اند. این امر بیش از هر چیز نشان دهنده اهمیت است که موجب می‌شود شخصیتی مثل ایشان با همه مشغله‌ها و دغدغه‌هایی که دارند هنوز حوزه ادبیات را به عنوان حوزه مطالعاتی‌شان هم در زمینه خاطره نویسی و هم ادبیات داخلی و هم ادبیات جهانی به نحو جدی دنبال کنند. این یک فرصت است که باید آن را مغتنم شمرد.

پژوهش خبری : آیا جامعه ادبی ما توانسته است که از فرصت‌ها استفاده لازم را ببرد؟

به باور من جامعه ادبی ما و مدیران ما در حوزه ادبیات از این فرصت استفاده نکردند. به قطع می‌توانم بگویم که ما از این فرصت درست استفاده نکرده‌ایم. بیانات، توصیه‌ها، و تقریظات ایشان بر کتابهایی که خوانده‌اند موجود است. به نظر می‌رسد ما به شکل درستی با این مطالب مواجه نشده‌ایم، آنها را دسته بندی نکرده‌ایم و در متن سیاستگذاری‌های کلانمان در حوزه ادبیات وارد نکرده‌ایم. نسبت به آن معیارها مطالبه‌ای نداریم؛ آنها را در اسناد بالادستی داخل نکردیم؛ و در افق پیش رو قرار ندادیم و برای نیل به آنها برنامه‌ریزی مشخصی نکرده‌ایم. رهبر معظم انقلاب بارها فرموده‌اند که ما نیز مثل فلان و فلان رمان جهانی را می‌خواهیم؛ غرب چنان رمانی را داشته داشته، فرانسه درباره انقلابش رمان نوشته پس ما چرا ننوشته‌ایم؟! این دغدغه رهبری یک مطالبه به حق است. اما برنامه ریزی می‌خواهد. این برنامه ریزی را مدیران باید انجام دهند اما متأسفانه مدیران ما گر چه این بیانات را شنیده‌اند و حتی در جلسات خود تکرار کرده‌اند اما این هدفها را تبدیل به یک برنامه نکرده‌اند.

پژوهش خبری : به نظر شما مواجهه صحیح با یادداشت‌های مقام معظم رهبری بر آثار ادبیات داستانی چگونه است؟

به نظر من یکی از کوتاهی‌ها و ظلم‌های ما به چنین داشته و اندوخته‌هایی، نحوه برخورد ما با تقریظ‌های ایشان است. به جای این که تقریظ‌های ایشان در یک فرایند اندیشیده شده به نحوی ارائه شود و دستور کار مدیران قرار بگیرد که معیارها و خط و مرزهای ادبیات را تعیین کند، بیشتر برای ما نقش توصیه‌نامه‌های مصدق را پیدا کرده است. این اشکال به مدیران ما برمی‌گردد. گویا مدیران ما منتظرند تا از جانب ایشان تقریظی نوشته شود که همگی متمرکز بر آن تقریظ و کتاب مورد توصیه ایشان شوند؛ در حالی که به جای آن باید در منظومه فکری رهبری تأمل شود. چرا که وجود آن مبانی فکری بوده که به انتخاب این مصادیق منجر شده است؛ ما باید با استخراج مناطق از سخنان و تقریظات ایشان از کلیت ادبیات انقلاب دفاع کنیم نه اینکه صرفاً متمرکز بر خود تقریظ شویم. علی‌رغم همه این کوتاهی‌ها، بی هیچ اغراقی معتقدم برجسته ترین مسئولی که بیشترین پیگیری و دغدغه را نسبت به ادبیات دارد، مقام معظم رهبری است که حمایت از ادبیات داستانی و هدایت این جریان را با قوت دنبال می‌کند.

پژوهش خبری : ادبیات داستانی مطلوب انقلاب و دفاع مقدس چه مولفه‌هایی دارد؟

اول این که ادبیات انقلاب صرفاً به روایت هنرمندانه یک تجربه بسنده نکرده بلکه هدف آن هدایت مخاطب به حیات معقول است. همچنین این ادبیات واجد موضوع (دفاع) قدسی است. به واقعیت مطلق پایبند است. از همین رو، مدافع مطلق جنگ نیست همان طور که ضد مطلق جنگ هم نیست. ادبیات داستانی انقلاب، متعهد است؛ واجد قهرمان است؛ ایدئولوژیک است و در عین حال، غیر شعاری است. این ادبیات، تردید زدا و یقین آفرین است. نمایش دهنده امر قدسی است؛ واجد دشمن شناسی است در عین حال نسبت به جبهه دوستان رویکردی آسیب شناسانه و آسیب نمایانه دارد. ادبیات انقلاب واقع‌گرا و در عین حال غیب باور است؛ از این رو مخالف جبرگرایی است و الگوساز و امیدآفرین و انگیزاننده است. و در نهایت می‌توان گفت نسبت به اوضاع اجتماعی عدالت‌محور است.

سخن آخر

انقلاب اسلامی و حوادث پس از آن به‌ویژه دفاع مقدس گنجینه‌ای عظیم از تجربیات انسانی را فراروی نویسندگان قرار داد. نسلی جوان از نویسندگان ادبیات داستانی در دامن مرغزار سرسبز آن بالیدند و حال و هوای ادبیات داستانی را دگرگون کردند. در ادبیات داستانی انقلاب و دفاع مقدس دین و دیندار عزت یافت، حماسه و امید به کالبد ادبیات بازگشت و ارزشهای اخلاقی و الهی بار دیگر فضای کتاب‌های این رشته را عطرآگین ساخت. در شکل و ساختار هم ادبیات داستانی تغییرات مثبتی را تجربه کرد به گونه‌ای که تیراژ کتاب‌های داستانی و کتاب‌های پیرامونی ادبیات داستانی پس از انقلاب قابل مقایسه با پیش از انقلاب نیست. بالاتر از همه، ادبیات داستانی پس از انقلاب اسلامی از حمایت‌های رهبر فرزانه انقلاب سود می‌برد. تقریظ‌های ایشان بر کتاب‌ها، موجب عطف توجه مدیران و مخاطبین به کتاب‌های ارزشمند شده است. با این حال به نظر می‌رسد ضروری است تا با نگاهی عمیق‌تر به تقریظ‌های ایشان، به نظریه‌های هنجاری ادبیات داستانی انقلاب و دفاع مقدس دست یافت تا بر آن اساس بتوان به تولید و ارزیابی روشمند کتاب‌های این حوزه دست یازید.

